De corona-app en het belang van een ethische referentie

Emily Daemen

THE GREEN LAND

De corona-app en het belang van een ethische referentie

Emily Daemen
Junior consultant The Green Land
11 mei 2020

Toen het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport [hierna: VWS] bekend maakte dat het een app wilde inschakelen om de verspreiding van het corona-virus te vertragen, barstte de media los met vragen en kritiek. Experts en deskundigen (en willekeurige mensen op straat) hebben op meerdere platforms meningen geuit over de “corona-app”: een app die, in opdracht van de overheid, persoonlijke locatiedata gebruikt om de verspreiding van het corona-virus te vertragen.

Wij, The Green Land, volgden deze waarschuwingen met veel interesse. Eind januari begeleidde collega Frank Verschoor, in opdracht van Geonovum, de Werkplaats: ethiek en locatiedata. Het doel van de Werkplaats was om met de deelnemers in gesprek te gaan over het verantwoord verzamelen, gebruiken en toetsen van locatiedata. Omdat de Werkplaats perfect aansluit bij de ontwikkelingen van de corona-app, heeft Geonovum gevraagd om de resultaten en output van de Werkplaats versneld doch zorgvuldig te verwerken. Inmiddels hebben wij, samen met Geonovum, een consultatieversie van een ethische referentie, *Ethiek ‘by Design’* gepubliceerd.

De ethische referentie is ontwikkeld voor datagebruikers, initiatiefnemers, uitvoerende teams, opdrachtgevers, bestuurders en toezichthouders ter inspiratie en begeleiding bij het verantwoord verzamelen, gebruiken en toetsen van persoonlijke locatiedata. Het functioneert in principe dus als een ethisch kompas. Dit artikel gaat verder niet in op de totstandkoming, inhoud en werking van deze ethische referentie. Deze informatie kunt vinden in de consultatieversie. Wij stellen uw feedback zeer op prijs en nodigen u daarom uit deze ethische referentie te lezen en vóór 30 mei uw mening en gedachtes over de referentie met ons te delen:

https://www.geonovum.nl/over-geonovum/actueel/consultatie-ethische-referentie-toepassen-locatiedata.

Hoe ethisch verantwoord is de ontwikkeling van de corona-app tot nu toe?

Dit artikel zet de ethische referentie voor het eerst in werking. Dit doen we aan de hand van een toets. De toets gaat de corona-app ontwikkelingen exploreren onder leiding van het ethisch kompas, om te bepalen hoe ethisch verantwoord de corona-app tot nu toe is. Bij deze zoektocht wordt ook gepeild hoe gebruiksvriendelijk en waardevol het kompas in werkelijkheid is. Brengt het de gebruiker wel naar de 'juiste' eindbestemming, of is het kompas overbodig?

De stand van zaken omtrent de app wordt voornamelijk gebaseerd op berichtgeving van de NOS en de rapportage *Securitytest potentiële Corona-apps*. De rapportage is in opdracht van het VWS verstrekt door KPMG om "inzicht te verschaffen in hoeverre voldoende aandacht is geschonken aan beveiliging en betrouwbaarheid van [slimme digitale oplossingen Corona]". De rapportage was geschreven aan de hand van een 'appathon': een digitaal evenement waarbij zeven uitgenodigde app-ontwikkelaars elk een versie van een corona-app presenteerde. De zeven concepten ontvingen veel kritiek. Enkele dagen later liet Minister De Jonge (van VWS) aan de Tweede Kamer weten dat hij zelf een corona-app laat bouwen. "Over vier weken wil De Jonge een besluit nemen of zo'n app gaat werken of niet" (dit bericht was geplaatst op 22 april).

Dat is in ieder geval de context waarin de ethische referentie wordt getoetst. De toets wordt geleid door tien ethische kernwaarden. Deze kernwaarden zijn de hoofdzaak van de ethische referentie (zie de consultatieversie) en luiden als volgt:

1. Doelbinding, doeltreffendheid en de focus op maatschappelijke waarde
2. Actieve transparantie
3. Verantwoording en verantwoordelijkheid van datahouders en datagebruikers
4. Betrokkenheid van relevante stakeholders
5. Bescherming van privacy en veiligheid
6. Opstelling en naleving van minimum ethische standaarden
7. Naleving van de wet
8. Waarborging van de kwaliteit van de data
9. Weerspiegeling van de werkelijkheid en inclusiviteit in de data
10. Bescherming van de menselijke waardigheid

De consultatieversie legt uit waarom een verantwoorde omgang met persoonlijke locatiedata volledig afhankelijk is van de juiste toepassing van deze kernwaarden. Hopelijk onderschrijft het eindoordeel van de toets deze stelling. De structuur van de toets volgt de volgorde van bovenstaande ethische kernwaarden en dus begint het eerste onderdeel van de toets met:

1. Doelbinding, doeltreffendheid en de focus op maatschappelijke waarde

Wat is het concrete maatschappelijke doel van VWS? De ontwikkeling van een corona-app is niet het doel. VWS wil de druk op de zorg verlichten door de verspreiding van het corona-virus te verminderen. Het is bij deze kernwaarde van uitermate belang dat VWS handelt vanuit het oogmerk en niet de oplossing (oftewel, de app).

Het is verleidelijk om meteen te springen naar de vraag: bereikt de app de concrete maatschappelijke ambities van VWS? Dit is echter te kort door de bocht. Starten bij het doel, betekent dat de VWS eerst in gesprek gaat met verschillende zorginstellingen. Blijkt uit dat gesprek dat ze een app willen? Hebben zij dit aangegeven? Welke andere opties zijn er? Is een app die gebruik maakt van persoonlijke locatiedata wel de meest geschikte oplossing voor ' het voornemen van VWS? Of VWS zich deze vragen heeft gesteld is onduidelijk. Er is geen documentatie gedeeld door VWS waaruit blijkt dat deze overwegingen meegenomen zijn. Indien dit voortraject uitmondt tot de beslissing dat een corona-app inderdaad de beste uitkomsten biedt, dan volgt de tweede stap. Deze beantwoordt de verleidelijke vraag uit de eerste stap, maar met een cruciale toevoeging: Bereikt de app alléén de concrete maatschappelijke ambities van VWS met betrekking tot coronabestrijding? VWS en de partijen die meewerken aan de ontwikkeling van de app moeten ervoor zorgen dat de app alleen de data verzamelt, verwerkt, gebruikt, opslaat en deelt die noodzakelijk zijn om de concrete doelstellingen te verwezenlijken. Hebben ze dit gedaan?

VWS heeft in de uitnodiging aan de zeven appontwikkelaars aangegeven dat het op zoek is naar:

1. Slimme digitale oplossingen die kunnen bijdragen aan bron- en contactopsporing;
2. Slimme digitale oplossingen die kunnen bijdragen aan zelfmonitoring en begeleiding op afstand;
3. Overige digitale oplossingen die kunnen bijdragen aan de transitiestrategie;
4. Randvoorwaarden waaronder dergelijke oplossingen kunnen worden ingezet.[1]

Dit zijn vage richtlijnen voor ontwikkeling van een app, geen ontwerpeisen. De rapportage biedt verder geen inzichten over een nadere ontwikkeling. Als kritiek heeft KPMG aangegeven dat sommige apps overbodige gevoelige gegevens opslaan en relatief veel toegangspermissies hebben met "op het eerste gezicht vreemde verzoeken…zoals toegang tot de microfoon of foto's".

Het lijkt er derhalve niet op dat de apps ontwikkeld zijn met het oog op doelbinding en doeltreffendheid. Rob van Eijk van denktank Future of Privacy Forum verwoordde in een NOS-artikel waarom dit problematisch is: "de overheid heeft nog helemaal niet bedacht wat de app

[1] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/04/19/rapportage-veiligheidstest-potentiele-corona-apps

precies moet doen, en wat niet...Dat zorgt voor een risico op *function creep*, waarbij een app die voor contactonderzoek is bedoeld, opeens voor heel andere dingen wordt gebruikt."[2]

2. Actieve transparantie

Actieve transparantie houdt in dat alles openbaar wordt gemaakt, tenzij er dwingende redenen zijn om dit niet te doen. Dit betekent dat VWS en de betrokken partijen in twee opzichten actief transparant moeten zijn:

A. Ten aanzien van het proces m.b.t de ontwikkeling van de corona-app

B. Ten aanzien van de corona-app zelf

A. Het proces

Het feit dat deze ethiek-toets kan worden gedaan zonder zelf betrokken te zijn bij het project, geeft aan dat er enige mate van transparantie is. VWS verdient complimenten voor de openheid ten aanzien van de appathon en de daaropvolgende rapportage *Securitytest potentiële corona-apps*.[3]

Desalniettemin is er ruimte voor verbetering. De “openbare wedstrijd tussen verschillende ontwerpers van corona-apps”[4] was weliswaar openbaar, maar niet actief transparant. De appathon leidde tot een belangrijke selectieprocedure, waaruit zeven app-ontwikkelaars werden verkozen. Het is onduidelijk hoe VWS heeft bepaald welke app-ontwikkelaars mochten deelnemen. Bert Hubert van PowerDNS gaf bijvoorbeeld aan samen met andere bedrijven een uitgewerkt plan voor een corona-app te hebben ingediend voor de appathon. Hij ontving niet eens een reactie op het plan.[5] Ook is het onduidelijk hoe VWS heeft bepaald waarom juist deze zeven partijen als uitverkorenen zijn bestempeld. “Volgens de experts die er op een 'rommelig georganiseerde dag' over meevergaderden, zijn er apps op de eindlijst beland die door meerdere groepen expliciet waren afgekeurd en missen er voorstellen die juist wel kansrijk waren.”[6] In een open brief aan VWS verwijzen de experts expliciet naar het gebrek aan transparantie over besluitvorming als reden om afstand te nemen van de uitkomsten.[7]

Het is daarom een beetje verontrustend dat de appathon tot nu toe het meest transparante deel van het proces blijkt te zijn. Zoals eerder al gezegd, er is vrij weinig bekend over wat er

---

[2] https://nos.nl/artikel/2330998-deskundigen-zeer-kritisch-over-zeven-corona-apps-terug-naar-de-tekentafel.html

[3] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/04/19/rapportage-veiligheidstest-potentiele-corona-apps

[4] https://nos.nl/artikel/2331304-minister-de-jonge-stelt-team-samen-om-zelf-app-te-bouwen.html

[5] https://nos.nl/artikel/2330998-deskundigen-zeer-kritisch-over-zeven-corona-apps-terug-naar-de-tekentafel.html

[6] https://nos.nl/artikel/2330845-experts-uiten-kritiek-op-procedure-voor-corona-apps.html

[7] https://www.veiligtegencorona.nl/reactie-experts-selectieproces.html

gebeurde vóór de appathon. Waarom heeft VWS besloten om de corona-app te laten ontwikkelen? Welke andere opties waren er? Bovendien is het na de appathon ook redelijk stil gevallen. Het laatste nieuws van de NOS is dat Minister de Jonge van VWS zelf een team gaat samenstellen om een app te laten ontwikkelen, zodat vier weken later een nieuw besluit kan worden genomen over de corona-app.[8] Gaat de Minister ook met ons delen wie zijn 'dream team' gaan vormen en waarom? Wat ze samen in die vier weken precies gaan doen? En op basis waarvan dit nieuwe besluit zal worden genomen? Tot nu toe is alleen duidelijk dat het team zal bestaan uit "de juiste bouwers en ook met experts op het gebied van onder andere informatieveiligheid, privacy, grondrechten, nationale veiligheid en inclusie" en dat het ontwerp van de app volledig openbaar wordt.[9]

We zijn overigens ook geïnteresseerd in de gedachtegang van de Minister die leidde tot het besluit om het proces op deze manier voort te zetten.

B. De corona-app

KPMG heeft geoordeeld over de transparantie van de apps. "Technische documentatie over de componenten is grotendeels afwezig gebleken. De broncode-onderzoekers hebben veel tijd besteed aan het uitzoeken hoe de componenten in elkaar zaten, (zo nodig) gecompileerd moesten worden en werkten." Bovendien duurde het een paar dagen voordat meer bekend werd over de werking van de apps: op 21 april schreef Joost Schellevis, redacteur Tech NOS: "inmiddels hebben vijf apps hun programmeercode openbaar gemaakt…twee organisaties hebben helemaal geen programmeercode vrijgegeven, waaronder consultancybedrijf Accenture. Dat wilde tegenover de NOS niets kwijt over de werking van de app."[10]

Het is bemoedigend dat VWS de appathon openbaar maakte en de rapportage van KPMG heeft gedeeld. Toch moeten er nog grote stappen worden gezet voor actieve transparantie in het proces en de app zelf.

3. Verantwoording en verantwoordelijkheid van datahouders en datagebruikers

VWS moet verantwoording af kunnen leggen voor het gehele ontwikkelingsproces en de ontwikkelde corona-apps. Dit betekent dat VWS, met de partijen die werken in opdracht van VWS, de ethische waarden en afspraken moeten naleven. Bovendien vereist deze kernwaarde een controle mechanisme, zodat een onafhankelijke toezichthouder kan controleren of er verantwoord wordt omgegaan met de data en de overeengekomen verplichtingen worden nagekomen.

---

[8] https://nos.nl/artikel/2331304-minister-de-jonge-stelt-team-samen-om-zelf-app-te-bouwen.html

[9] https://nos.nl/artikel/2331304-minister-de-jonge-stelt-team-samen-om-zelf-app-te-bouwen.html

KPMG heeft de controlerende functie als derde partij vervuld bij de beoordeling van de zeven geselecteerde apps. De media probeert ook toezicht te houden op de ontwikkelingen, maar daarbij is het volledig afhankelijk van de informatie die VWS en betrokkenen besluiten openbaar te maken (het kan veelal geen informatie opeisen). Het is dus maar de vraag of dit telt als voldoende om VWS te verplichten tot verantwoording en verantwoordelijkheid. Bovendien is het akelig stil in dit opzicht bij de partijen waar deze apps voor bedoeld zijn: de zorg en het volk. VWS zou deze partijen een rol moeten geven in de verantwoording.

Verantwoording en verantwoordelijkheid ligt echter niet alleen bij VWS. Ook app-ontwikkelaars hebben bijvoorbeeld een verantwoordelijkheid om een ethisch kompas te gebruiken bij de omgang met persoonlijke locatiedata en de ontwikkeling van de apps. Het is overigens interessant om te zien dat de experts die betrokken waren bij het selectieproces openlijk afstand hebben gedaan van de uitkomsten van de appathon. Ze hebben namelijk in een open brief aan VWS aangegeven dat ze zich, “anders dan het persbericht van het ministerie van VWS doet vermoeden, vanuit [hun] professionele integriteit niet [kunnen] verbinden aan de uitkomsten [van het proces].”[11] De experts impliceren dat ze juist geen verantwoording willen afleggen over de uitkomsten.

Op het gebied van verantwoording en verantwoordelijkheid valt dus ook het een en ander te verbeteren.

4. Betrokkenheid van relevante stakeholders

Elke fase van de ontwikkeling van de app kent nieuwe relevante stakeholders. Bij de doelstelling zijn de primaire stakeholders namelijk de zorg en het volk. Zodra oplossingen aan de doelstelling worden gekoppeld, komen er nieuwe stakeholders bij: een breed scala aan deskundigen, experts en specialisten. Tegelijkertijd moeten de primaire stakeholders ook betrokken blijven en inzicht krijgen in het aangeleverde advies. Of de VWS deze partijen in het ‘voortraject’ heeft betrokken, is onduidelijk. Er is vrijwel niks bekend over het proces dat plaatsvond ‘pre-corona-app’.

Gelukkig is er meer bekend over de stand van zaken vanaf het moment dat VWS besloot een corona-app te laten ontwerpen. VWS heeft expliciet om expertise gevraagd. Bijvoorbeeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens [hierna: AP] en ook bij de media is advies ingewonnen. Uit de twee primaire bronnen gebruikt om dit artikel te schrijven (NOS en de rapportage) blijkt dat de diversiteit aan betrokken deskundigen en experts tegenvalt. Er lijkt namelijk vrij weinig advies te worden gegeven buiten de techniek om. De nadruk ligt voornamelijk op privacy en veiligheid, maar van bijvoorbeeld gedragswetenschappers hoor je weinig .[12] Bovendien zijn de primaire stakeholders redelijk onzichtbaar. Hoe worden de zorg en het volk in het proces betrokken?

---

[11] https://www.veiligtegencorona.nl/reactie-experts-selectieproces.html

[12] https://nos.nl/artikel/2331304-minister-de-jonge-stelt-team-samen-om-zelf-app-te-bouwen.html

Kunnen zij input geven en controle uitoefenen? Vooral gezien de meest recente ontwikkelingen, lijkt het erop dat de Minister in een bubbel zit met mensen die niet deel uitmaken van de doelgroep en maar een beperkt bereik aan expertise hebben.[13]

Betrokkenheid staat bovendien niet 'aan' of 'uit'. Ook de mate, aard en omvang van betrokkenheid is van belang. VWS moet een structurele betrokkenheid aanmoedigen. De behandeling ten aanzien van de experts die advies gaven bij de selectieprocedure van de appathon toont aan dat VWS ook hier tekort schiet. Het advies van de experts werd namelijk niet gevolgd, er volgde geen uitleg voor deze beslissing en de experts kwamen er pas achter via een persbericht van het ministerie. De experts voelde zich zo buitengesloten, dat ze zich aan de uitkomsten onttrokken.[14]

5. Bescherming van privacy en veiligheid

Over de privacy en veiligheid van de apps had KPMG het meest te zeggen. Hier lieten de app-ontwikkelaars veel steken vallen. Gevoelige gegevens werden zonder versleuteling opgeslagen; algemeen bekende en dus te verwachten beveiligingsmaatregelen waren niet geïmplementeerd; toegang kon worden verkregen tot datasets buiten het domein van de te testen corona-app; en veelvuldig toegang kon worden verkregen tot vertrouwelijke data.[15]

AP heeft op verzoek van VWS ook onderzoek gedaan naar de zeven corona-apps. De apps zijn nog niet goed genoeg uitgewerkt volgens AP, dus de autoriteit wil nog geen conclusies trekken. AP heeft wel al aangegeven dat het twijfelt of de app voldoet aan het proportionaliteitsbeginsel. Dit hangt sterk samen met de eerste kernwaarde: staat de indringende aard van de app wel in verhouding tot het doel van VWS?[16]

De privacy en veiligheid van de apps zijn op dit moment zorgwekkend, maar zoals eerder aangegeven wordt op dit gebied veel aandacht besteed. Er zal hoogstwaarschijnlijk aanzienlijke vooruitgang op dit gebied komen in de volgende versie van de corona-app. Je kunt je wel afvragen of een app die met behulp van persoonlijke locatiedata de gebruiker waarschuwt over mogelijke contact met corona-patiënten, überhaupt aan deze kernwaarde kan voldoen.

6. Opstelling en naleving van minimum ethische standaarden

Indien VWS handelt aan de hand van minimum ethische standaarden, dan verdienen deze standaarden een herziening. Het is inmiddels wel aannemelijk dat een deugdelijke ethische referentie ontbreekt. Dit heeft niet alleen directe gevolgen voor de verwezenlijking van de

---

[13] https://nos.nl/artikel/2331304-minister-de-jonge-stelt-team-samen-om-zelf-app-te-bouwen.html

[14] https://www.veiligtegencorona.nl/reactie-experts-selectieproces.html

[15] Rapportage

[16] https://nos.nl/artikel/2331094-autoriteit-persoonsgegevens-kan-mogelijke-corona-apps-niet-beoordelen.html

doelstelling van VWS - het leidt ook tot onduidelijkheid voor de betrokken stakeholders. Zeker indien de partijen niet werken vanuit een gedeelde ethisch handelingskader.

Eén van de meest voorkomende punten van kritiek vanuit de betrokken partijen was bijvoorbeeld de tijdlijn. Vanuit verschillende hoeken is kritiek geuit dat de tijdlijn onrealistisch was. De makers van de app PrivateTracer wezen om deze reden de uitnodiging tot de appathon af.[17] De experts verwezen ook in hun brief aan VWS dat er onvoldoende tijd was weggelegd voor de selectieprocedure. Daarnaast heeft KPMG een lijst aan beperkingen opgenomen in de rapportage "gelet de zeer korte doorlooptijd van het onderzoek". Het gebrek aan tijd is een belangrijke oorzaak van de tekortkomingen in de andere ethische kernwaarden. Welke overwegingen heeft VWS gemaakt bij het opstellen van de deadlines? Realiseerde VWS zich dat een ethisch proces en product ten koste gaat van de snelheid? Zonder minimum ethische standaarden hoeft VWS deze afweging niet te maken. Een ethische referentie had veel aangehaalde minpunten kunnen voorkomen.

Een ethische referentie is essentieel bij het afwegen van belangen en het valt op als deze ontbreekt of niet wordt nageleefd.

7. Naleving van de wet

Vooralsnog is nergens uit te herleiden dat de ontwikkelingen van de corona-app hebben geleid tot schendingen van de wet. AP heeft aangegeven dat de ontwikkeling van de apps nog niet dermate gevorderd is om de privacy en veiligheid te toetsen. Wellicht komen er spannende momenten zodra de privacy wetgeving op de apps moet worden toegepast, maar in deze fase is dat nog niet nodig.

8. Waarborging van de kwaliteit van de data?

VWS moet aan het begin van dit project met de app-ontwikkelaars in gesprek, om afspraken te maken over de te verwachten kwaliteit van de verzamelde, verwerkte, gebruikte, opgeslagen en/of gedeelde data. Aan de hand van dit gesprek kan VWS een bepaalde mate van kwaliteit vragen. Benjamin Broersma van de Open State Foundation heeft gesteld dat "geen van de vijf apps [met openbare programmeercode] voldoet aan de kwaliteitseisen van het ministerie."[18] Deze uitspraak geeft aan dat er wel kwaliteitseisen waren gesteld. Dat maakt nieuwsgierig: wat de eisen waren, hoeveel gezag ze hadden en waarom KPMG in de rapportage niet heeft gecontroleerd of aan deze eisen zijn voldaan. KPMG heeft in de rapportage aangegeven dat "de achterliggende infrastructuur van de apps misbruikt kan worden zonder benodigde identificatie/ authenticatie, waardoor foutieve data kan worden opgevoerd." Ook gaf KPMG aan dat algemene maatregelen om codekwaliteit te bevorderen maar beperkt zijn aangetroffen. Er

---

[17] https://www.privatetracer.org/press

[18] https://nos.nl/artikel/2330998-deskundigen-zeer-kritisch-over-zeven-corona-apps-terug-naar-de-tekentafel.html

waren vast meer kwaliteitseisen, maar welke weten we niet op basis van de informatie die beschikbaar is.

9. Weerspiegeling van de werkelijkheid en inclusiviteit in de data

VWS en de app-ontwikkelaars moeten zorgen dat de verzamelde, verwerkte, gebruikte, opgeslagen en/of gedeelde data de werkelijkheid zo goed mogelijk weerspiegelt en zo inclusief mogelijk is. In deze context wordt de werkelijkheid weerspiegeld indien de gebruiker van de app daadwerkelijk gewaarschuwd wordt zodra sprake is van contact met een corona-patiënt. De data is inclusief indien alle relevante stakeholders erin verwerkt worden. Het is vooralsnog onduidelijk of dit het geval zal zijn: dat ligt aan de toepassing van de app.

Volgens de NOS heeft een onderzoek van de Erasmus Universiteit in Rotterdam geconstateerd dat “ruim de helft van de Nederlanders een corona-app op zijn telefoon [zal] zetten als die app voldoet aan alle eisen op het gebied van privacy en veiligheid”.[19] De door het kabinet gewenste dekkingsgraad van 60 procent zou volgens het onderzoek haalbaar moeten zijn.[20] De data van 60 procent van de bereidwillige bevolking wordt dan ingezet bij de uitvoering van een nationale maatregel. Dit betekent dat de app slechts informatie verzamelt en gebruikt van mensen die: een smartphone hebben en gebruiken; van het bestaan van de app afweten en; bewust kiezen om de app te downloaden en te gebruiken. Dat klinkt als een redelijk gelimiteerde groep. Hoe zorgt VWS ervoor dat deze groep de werkelijkheid zo goed mogelijk weerspiegeld? Hoe beschermt VWS de inclusiviteit zodat mensen niet onbedoeld buiten de boot vallen? Wat gebeurt er met de 40 procent die de app niet downloaden: worden daar andere maatregelen voor getroffen? Hoe leidend wordt de data van de apps bij de besluitvorming van vervolgmaatregelen? Wordt daarbij rekening gehouden met de beperkte dekkingsgraad van de data?

Hopelijk heeft VWS deze vragen gesteld en beantwoord bij de aanvankelijke besluitneming over de corona-appontwikkeling. Berichtgeving omtrent de corona-app ontwikkelingen is akelig stil op dit vlak.

10. Bescherming van de menselijke waardigheid

Ethiek is ook het vertalen van onze democratische principes in de (data)producten die we maken en in de totstandkoming ervan. Openlijk valt nergens te lezen dat VWS zichzelf deze vragen stelt: Moeten wij dit wel zo oplossen? Zijn wij voorbereid op de consequenties van een corona-app? Wat willen we wel en wat gaat ons te ver? Vooral door de tijdsdruk die wordt opgelegd, lijkt het alsof VWS weinig bewuste keuzes hierover aan het maken is.

---

[19] https://nos.nl/artikel/2332235-meerderheid-zou-veilige-corona-app-installeren.html

[20] https://nos.nl/artikel/2332235-meerderheid-zou-veilige-corona-app-installeren.html

Bovendien wordt de app tot nu toe voornamelijk bestudeerd vanuit een wetenschappelijk en wettelijk standpunt, waardoor de sociale invalshoek verzuimt. Kijkt VWS ook naar het emotionele effect van het gebruik van de app op de maatschappij, de gebruikers en de niet-gebruikers? Wat doet het met mensen? Willen wij dit wel als maatschappij op deze manier? Realiseert VWS zich dat deze app niet alleen gevolgen heeft ten tijde van de corona-epidemie? Deze app kan uitmonden tot een totalitaire surveillance maatschappij, waarbij de techniek leidend is – niet de mensen. Hoe gaat VWS met deze zorgen om? Willen wij dit risico lopen?

Eindscore: 0/10

Met de huidige aanpak voor de ontwikkeling van de app voldoet het aan geen enkele ethische kernwaarde. VWS wekt op deze manier niet veel optimisme omtrent de corona-app.

De score wekt daarentegen wel veel optimisme voor de noodzaak van een gedegen ethische referentie. Het ethisch kompas heeft ons netjes begeleid naar de ‘juiste’ bestemming. Aan de hand van de ethische referentie gebruikt voor dit artikel, zou het advies aan VWS als volgt klinken :

De apps hebben op meerdere fronten kritiek ontvangen. Dit kan alleen omdat VWS verschillende ontwikkelingen van dit project openbaar heeft gemaakt. Complimenten aan VWS hiervoor. Het is belangrijk om op te merken dat de corona-app vrijwel uniek is in de wijze waarop het wordt ontwikkeld: de apps die aangeleverd werden en forse kritiek ontvingen, zijn uiteindelijk niet doorontwikkeld. Wat betekent dit voor alle apps die dit proces niet zijn doorlopen? Desalniettemin is er ruimte voor verbetering. Uit de zojuist afgelegde toets blijkt dat een verantwoorde ontwikkeling van de corona-app afhankelijk is van:

- De aanvankelijke en blijvende focus op de doelstelling(en) van het project en de gelijkluidende aandacht voor de menselijke waardigheid van de (data)producten. Dit betekent in principe een voortdurende toewijding aan de vragen: Draagt dit besluit bij aan het doel? Tast dit besluit de menselijke waardigheid aan?
- Afspraken die van tevoren zijn gemaakt met betrokken partijen. Partijen moeten bij het vóórtraject al overeenstemmen over: de kwaliteit en inclusiviteit van de data; de verantwoordelijkheden van de partijen; de mate van betrokkenheid van de relevante stakeholders; de mate van privacy en veiligheid; de mate van transparantie en; de gehanteerde ethische referentie.
- Een actieve houding tegenover transparantie. Dit betekent dat zo veel mogelijk (onpartijdige) informatie op machine-leesbare wijze alle relevante stakeholders bereikt.
- De inspraak van een onafhankelijke derde partij met een controlerende functie (vergelijkbaar met de rol van KPMG, maar dan niet beperkt tot een technische beoordeling).

Het kan dat VWS alle punten, behalve actieve transparantie, intern heeft nageleefd. In dit geval kan redelijk gemakkelijk verandering komen in de eindscore van de toets: VWS hoeft dan alleen op een actieve manier alle informatie te delen. Gezien de huidige teleurstellende eindscore, is het echter passend om dit adviesgedeelte af te sluiten met de mededeling dat het stopzetten van de ontwikkeling van een corona-app ook nog steeds een optie is.

Hopelijk heeft dit stuk u geprikkeld om de inspiratiebron van de afgelegde toets door te nemen. De ethische referentie *Ethiek 'by design'* is als consultatieversie te vinden op de website van Geonovum:

https://www.geonovum.nl/over-geonovum/actueel/consultatie-ethische-referentie-toepassen-locatiedata

Wij zijn nogmaals ontzettend benieuwd naar uw feedback, dus schroom niet om het formulier op de website in te vullen vóór 30 mei.